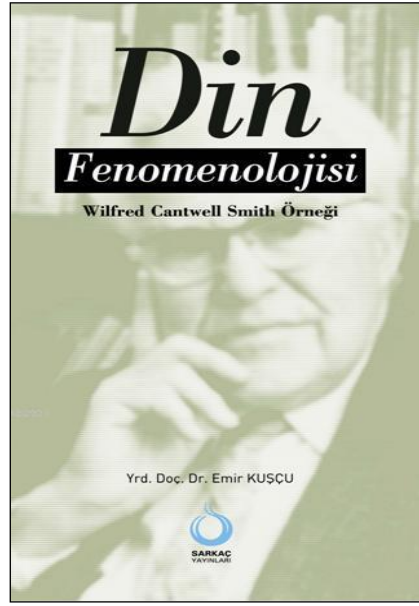

Emir KUŞÇU, *Din Fenomenolojisi: Wilfred Cantwell Smith Örneği*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011, 293 s.

Dilâ BARAN TEKİN *

Dini anlama süreci içerisinde farklı disiplinler ortaya çıkmış ve bunlar zamanla din bilimleri içerisindeki yerini almıştır. Bunlardan belki de en çok tartışılanı, dinin fenomenolojik yöntemle ele alınmasıdır. Dini anlamada fenomenolojik yöntemi benimseyenler, dinî olguların nasıl oluşup geliştiğini bilmenin yeterli olmadığını, bunun yanı sıra söz konusu olguların anlamını da bilmenin gerekliliğini savunurlar ve bu doğrultuda tarihin ve fenomenolojinin birbirlerini tamamladığını belirtirler. Ancak fenomenolojik yöntemin dini anlama süreci içerisinde nasıl ve hangi ilkeler doğrultusunda kullanılması gerektiği, bu yöntemi benimseyenlerce bile net bir şekilde ortaya konamamıştır. Bir başka deyişle bu konuda fikir birliği sağlanamamıştır. Nitekim dini, fenomenolojik açıdan inceleyen pek çok araştırmacının birbirleri arasında bile zaman zaman anlaşmazlıklar yaşayabildiğini görmekteyiz. Bu da din fenomenolojisi disiplininin kendi içerisinde bir takım metodolojik problemlere sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Emir Kuşçu'nun *Din Fenomenolojisi* adlı eseri, din fenomenolojisinin gelişim sürecinde ortaya çıkan bu metodolojik problemleri ele almakta ve değerlendirmektedir. Eser giriş, bunu takip eden dört ana bölüm, genel değerlendirme ve zengin bir kaynakçadan oluşmaktadır. Din fenomenolojisi alanının ele

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

alındığı birinci bölümde din fenomenolojisinin hangi konularda felsefi fenomenolojiyle örtüştüğü ya da ikisi arasında ne gibi farklılıkların bulunduğu konuları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu disiplinin tarihsel seyrinden, başlıca temsilcilerinden ve bunların görüşlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca din fenomenolojisini anlamada kullanılan temel kavramların ne anlam ifade ettiği açıklanmakta, bazı temel sorunlarından söz edilmekte ve son olarak da öznel fenomenolojiden diyalojik fenomenolojiye geçiş sürecinin önemi üzerinde durulmaktadır.

Kuşcu eserinde, din fenomenolojisiyle felsefi fenomenoloji arasındaki ayrımı ifade etmek için bu konuda çalışma yapan bazı araştırmacıların görüşlerine yer vermektedir. Bu farklı görüşlerden hareketle din fenomenolojisinin felsefi fenomenolojiden farklı bir disiplin olduğu sonucuna varmaktadır. Her ne kadar epoche, empati ve eidetik vision gibi felsefi fenomenolojide kullanılan kavramlar, din fenomenolojisinde de kullanılsa da yazar, bunların felsefi fenomenolojiden farklı manada kullanıldığını ifade etmekte ve bu bağlamda din fenomenolojisinin otonom bir disiplin olduğu kanaatine varmaktadır (ss. 60-61). Bu iki farklı disiplinin ortak noktasının ise indirgemeciliğe karşı koyma noktasında müşterek bir özelliğe sahip olmaları olarak açıklamaktadır.

İkinci bölüm, fenomenolojik metot içerisinde en çok tartışılan *içeriden* ve *dışarıdan anlama sorunu* üzerine odaklanmaktadır. Kuşcu'ya göre bu, din fenomenolojisinin en önemli sorunudur (s. 65). Bu doğrultuda sorunun üç önemli boyutunu ele alır. Bunlardan ilki, dinî tecrübenin otonomisi fikriyle alakalıdır. İkincisi indirgemecilik sorunudur. Üçüncüsü ise dinî fenomenlere ne dışarıdan ne de içeriden bakan nötral pozisyonudur.

Yazar, içeriden anlama olgusunu dinî tecrübenin otonomluğu içerisinde ele almaktadır. İlk olarak dinî tecrübenin yani kutsalın ne olduğunu, bunların çeşitli araştırmacılarca nasıl ifade edildiğini açıklamaktadır. Bu bağlamda ele aldığı isimler Rudolf Otto, Joachim Wach ve Mircea Eliade'dır. Bu isimler, yazarın da belirttiği gibi dinî tecrübenin otonomluğunu savunan, başka bir deyişle dini içeriden anlamaya çalışan araştırmacılarıdır. Yazar bu araştırmacıların görüşlerine detaylı olarak yer verdikten sonra onlara karşı çıkanları ve karşı çıkma nedenlerini ele almaktadır. Bu noktada öne çıkardığı isim ise Segal ve onun indirgemecilik yanlısı tutumudur. Burada Segal'in savunduğu indirgemeciliğin hangi esaslara dayandığı ve fenomenologlarla sosyal bilimciler arasında ne gibi karşıtlıklar olduğu üzerinde durulmaktadır. Segal'e göre farklılığın, bu iki disiplinin araştırmacılarının aynı dört soruya karşı cevap vermelelerinden kaynaklandığı, bu soruların ise köken, işlev, anlam ve hakikatle ilgili

olduğu belirtilmektedir (s. 94).

Yazar, bölümün sonunda dine tam olarak ne içeriden ne de dışarıdan bakan *nötrality* anlayışından bahsetmektedir. Nötralitenin savunuculuğunu yapanların, hangi bakışın daha doğru olduğu gibi bir soruyla uğraşmadıklarını, fenomenlerin sadece paranteze alınması, olduğu gibi tasvir edilmesi ve karşılaştırılması gerektiği üzerinde durduklarını ifade etmektedir (s. 107).

Kitabın üçüncü bölümünde küresel bağlamda karşılaştırmalı din sorunu ele alınmaktadır. Bu bağlamda Cantwell Smith'in diyalojik fenomenolojisinde yer alan bazı temel kavramlar ve sorunlar açıklanmaktadır. Smith, din kavramının klasik dönemlerde ve modern zamanlarda nasıl anlaşıldığını ya da bu kavramın çeşitli dinlerde hangi anlamlarda kullanıldığını araştırmıştır. Bu doğrultuda dinin ne olduğu ya da dinî imanın ne anlama geldiği hususunda dikkat edilmesi gereken noktalardan bahsetmiştir. Kitap, Smith'in bu alanda yaptığı çalışmaların ve vardığı sonuçların neler olduğunu detaylı olarak açıklamaktadır. Onun dini anlama süreci içerisindeki tarihsel yolculuğunun sonucunda küresel bir dinî tarihten bahsettiğini ve bu doğrultuda küresel bir din anlayışı geliştirmek istediğini vurgulamaktadır. Buna paralel olarak da ilk olarak din kavramının yeterliliği sorunu üzerine odaklanmakta ve Smith'in din teriminin kullanılış biçimleriyle ve farklı dinlerdeki iman anlayışıyla ilgili görüşlerine yer vermektedir (ss. 132-172). Onun genel anlamdaki iman anlayışı, ayrıca buna paralel olarak Hinduizm, Budizm ve İslam geleneğindeki iman anlayışı ve Kur'an'ın iman anlayışı üzerinde durmaktadır. Yazarın Smith'in görüşleri ışığında farklı geleneklerdeki din ve iman kavramlarını fenomenolojik yöntemle ele alması, konuyu okuyucunun anlaması açısından daha anlaşılır kılmaktadır. Bölüm sonunda Kuşcu'nun bölüm içerisinde ele aldığı konuların kısa bir değerlendirmesini yaptığını ve Smith'in öne sürdüğü bir dünya cemaati fikrini eleştirdiğini görmekteyiz. Yazar burada, küresel cemaat nosyonunu, bütün insanlığı ihtiva etmekten ziyade liberal görüşlü entelektüelleri kapsadığını iddia etmektedir (s. 180). Smith'in bu konudaki müşterek anlayışı göz önünde tutulduğunda yazarın bunda haklılık payının yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim küresel ortak bir din anlayışını, dünyanın her yerine aynı düzeyde ulaştırmanın ve bunun aynı düzeyde kabul görmesini sağlamanın güçlüğü ortadadır.

Kitabın dördüncü bölümü, Smith'te dinî hayatın fenomenolojisi üzerinedir. Kuşcu bu bölümde dinî sürece katılım, metodolojik sorunlar ve dinî sembolleri anlama sorunu gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda öne çıkarttığı husus, Smith'in dinleri anlama sürecinde en üst seviyeye koyduğu

şahsîlik kavramıdır. Kuşcu, Smith'in dini anlamlandırma sürecinde öne çıkardığı şahsîlik boyutunu ele alırken onun iki anahtar kavram olarak ifade ettiği *süreç* ve *katılım* kavramlarını kullandığını ve bu bağlamda kendi metodolojisini oluşturduğunu belirtmektedir (s. 184). Yazarın, Smith'in bu yaklaşımını yerinde bulduğunu ve bu konuya daha da eğildiğini söylemek mümkündür. Nitekim tezin ilerleyen bölümlerinde, onun katılım ve süreç kavramlarını açıklamak için pek çok geleneği içeren örnekler verdiğini ve verilen örneklerin ardından Smith'in fikirlerine katıldığını görmekteyiz.

Kuşcu kitabını, yaptığı genel bir değerlendirmeyle sonlandırmaktadır. Burada yazarın, fenomenologları birleştiren bazı ortak parametrelerin bulunmasına rağmen her birinin kendine özgü bir fenomenolojik yaklaşım geliştirmiş olduğu, din fenomenolojisi dendiğinde otonom bir disiplinin anlaşılması gerektiği, Smith'in anladığı manada fenomenolojinin diyalojik bir yöntem olduğu ve fenomenlerin, dindarların bakış açısına göre değerlendirilmesinin daha sağlıklı sonuçlar vereceği, bir geleneğin karşılaştırma sayesinde daha iyi anlaşılacağı, Smith'in klasik fenomenologlardan ayrılarak fenomenolojiye yeni bir soluk kazandırdığı ve onun şahsî hermenötisinin yeni bir tarz oryantalizm ürettiği gibi sonuçlara ulaştığı görülmektedir.

Genel değerlendirme içerisinde ulaşılan sonuçlar, kitap dâhilinde ele alınan konuların tutarlı bir sonuca bağlanması açısından kayda değer niteliktedir. Değerlendirme sonrasında okuyucunun konuyla ilgili edindiği bilgileri yazarın ulaştığı sonuçları göz önünde bulundurarak yeniden değerlendirebileceğini ve kendi içerisinde tereddüde düştüğü hususları ortadan kaldırabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim Kuşcu'nun, her ne kadar kitap içerisinde gözden kaçırdığı bir takım çelişkiler göze çarpsa da yaptığı değerlendirme sonrasında bunlardan kurtulduğu ve okuyucuyu aydınlattığı aşikârdır.

Sonuç olarak din fenomenolojisinin yeni bir disiplin olduğu ve ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların yetersizliği göz önüne alındığında kitabın alanın zenginleşmesine olumlu bir katkı sağlayabileceğini ifade etmeliyiz.